

Проф. др Младенка Говедарица

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ПОСТУПАК ЗА ИЗРИЦАЊЕ МЈЕРА БЕЗБЈЕДНОСТИ ОБАВЕЗНОГ ПСИХИЈАТРИЈСКОГ ЛИЈЕЧЕЊА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Према Кривичном законик у Републике Српске кривично дјело је противправно дјело којим се повређују или угрожавају заштићене вриједности и које је због своје опасности или штетности у закону одређено као кривично дјело и за њега прописана кривична санкција (члан 17). Из тога произлази да је неопходан услов за постојање кривичног дјела кривична одговорност. Закон о кривичном поступку Републике Српске уређује поступак за изрицање мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења (у здравственој установи или на слободи) у случају када је лице учинило кривично дјело у стању неурачунљивости.

Кључне ријечи: Кривично дјело; Учиницац; Поступак; Кривична одговорност; Неурачунљивост.

1. УВОД

Неопходан услов за постојање кривичног дјела је кривична одговорност, а један од услова кривичне одговорности јесте урачунљивост. Сматра се да лице није било урачунљиво у вријеме извршења кривичног дјела уколико је његова немогућност расуђивања последица психичких сметњи (душевна болест, привремена душевна поремећеност, заостао душевни развој или неке друге теже душевне поремећености). У том случају се ради о лицима са менталним поремећајима којима се изичу мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења у здравственој установи или на слободи јер су својим радњама (учињеним кривичним дјелом) дошли унутар кривичног правног система. С обзиром на то да се ради о лицима која у вријеме извршења кривичног дјела нису могла схватити значај свог

Младенка Говедарица, mladenka.govedarica@pravni.ues.rs.ba.

дјела (*одсуство расуђивања*) или нису могла управљати својим поступцима (*одсуство одлучивања*) јасно слиједи да је у том тренутку недостајала урачунљивост лица која представља *conditio sine qua non* за његову кривичну одговорност у кривичном материјалном смислу у погледу које би се могле примијенити казне или алтернативне мјере. Способност расуђивања подразумијева схватање суштине и битне везе између чињеница, што води правилним и тачним закључцима. Способност одлучивања би подразумијевала логично доношење закључака заснованим на правилном расуђивању уз савладавање својих осјећаја и страсти.¹

У нашем праву мора постојати и биолошка и психолошка компонента у тренутку извршења дјела,² тј. један од облика душевног обољења (биолошка компонента) и једна душевна сметња (психолошка компонента).³

У оваквим случајевима према овим лицима се примјењују мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења којима настојимо отклонити стања или услове који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дјела.

2. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ О УРАЧУНЉИВОСТИ

Урачунљивост је један од услова кривичне одговорности, што би значило да се код утврђивања кривичне одговорности за учињено кривично дјело поставља питање: да ли је одређено лице у вријеме извршења кривичног дјела било урачунљиво?⁴ Приликом оцјењивања његове урачунљивости акценат се ставља у односу на његово психичко стање у моменту извршења кривичног дјела. Дакле, његово психичко стање у вријеме извршења кривичног дјела може нас водити до закључка да је лице било урачунљиво – када кажемо да је кривично одговорно, да је лице било битно смањено урачунљиво – када је такође кривично одговорно, да је лице било неурачунљиво – када кажемо да нема кривичне одговорности. Да би искључила кривичну одговорност неурачунљивост мора постојати у вријеме извршења кривичног дјела и у односу на конкретно кривично дјело.⁵

Урачунљив учинилац кривичног дјела јесте онај ко је у вријеме извршења кривичног дјела могао да правилно, несметано и потпуно расуђује и доноси одлуке. Како је урачунљивост услов кривичне одго-

¹ Д. Јевтић, *Судска психијатрија*, Београд 1951, 60.

² З. Стојановић, *Кривично право, општи део*, Београд 2003, 191.

³ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, општи дио*, Бања Лука 2009, 265.

⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право СФРЈ*, Београд 1990, 207.

⁵ На примјер, клептоман је неурачунљив у односу на кривично дјело крађе, али не и у односу на кривично дјело убиства.

ворности самим тим од ње ће зависити и примјена кривичне санкције. Слиједом тога када се појави сумња у погледу урачунљивости тада приступамо њеном испитивању у кривичном поступку преко радње доказивања – вјештачење (у овом случају вјештачење проводи вјештак психијатријске струке), преко које долазимо до одговора у погледу психичких способности, односно психичког стања лица које је дошло унутар кривичног правног система.

Урачунљивост је искључиво правна квалификација (у психијатрији се чак ни као термин не употребљава), те је важно истаћи да је процјена урачунљивости задатак правника, али да он до квалификације долази искључиво на основу налаза вјештака.⁶ Може се рећи да је то најчешће једини могући стручни извор сазнања за одлуку суда о стању свјести и могућности владања својом вољом⁷ учиниоца кривичног дјела. Вјештак психијатар има специфичну улогу тј. приступа извршавању постављеног задатка – испитивање личности учиниоца кривичног дјела, у правцу давања одговора, да ли је у вријеме извршења кривичног дјела лице било у стању привремене или трајне душевне поремећености, односно привременог или трајног душевног обољења или заосталог душевног развоја. Неопходно је да из психијатријске експертизе недвосмислено произађе да је лице било урачунљиво, битно смањено урачунљиво (када се може блаже казнити) или неурачунљиво. Свакако да је кључан одговор вјештака да ли је услијед таквог менталног стања у вријеме извршења кривичног дјела осумњичено/оптужено лице *могло схватити значај свог дјела (расуђивати)*, односно да ли је *могло управљати својим поступцима (одлучивати)*. Способност схватања значаја свог дјела представља интелектуалну способност и способност расуђивања. Способност расуђивања подразумијева способност схватања стварног (природног) и друштвеног значаја дјела, односно могућност сагледавања узрока, тока и посљедица, које као такве могу бити друштвено штетне. Способност управљања својим поступцима је волунтаристичка способност и означава моћ одлучивања који је вољни процес и обухвата вољу и мотивацију.⁸ Дакле, за постојање неурачунљивости се захтијева постојање интелектуалне или волунтаристичке неспособности; односно, за њено постојање довољно је да постоји једна од те двије немогућности, немогућност расуђивања или немогућност одлучивања.⁹ У таквом случају Кривични законик Републике Српске прописује материјалноправне услове за изрицање мјере безбједности обавезног чувања и лијечења у

⁶ С. Јакулић, *Форензичка психијатрија*, Београд 1999, 38–39.

⁷ Ž. Horvatić, *Rječnik kaznenog prava*, Zagreb 2001, 565.

⁸ Б. Крстић, *Судска психијатрија*, Ниш 1986, 12.

⁹ М. Бабић, И. Марковић, 265.

здравственој установи. *Први*, да је учињено кривично дјело, *други*, да је дјело учињено у стању неурачунљивости или битно смањене урачунљивости, *трећи*, да постоји опасности да би могао извршити исто или теже кривично дјело у односу на степен душевне поремећености и *четврти услов*, ради отклањања такве опасности потребно је његово чување и лијечење у здравственој установи.

3. ПОСТУПАК У СЛУЧАЈУ НЕУРАЧУНЉИВОСТИ

Како је неурачунљивост основ за искључење кривице лица које је починило кривично дјело у овом стању, он се не може сматрати учиниоцем кривичног дјела у правом смислу ријечи.¹⁰ Самим тим према њему се води посебан поступак¹¹ унутар кога се изричу кривичне санкције – мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења код којих је специјална превенција у првом плану. У овом поступку не само да се констатује да је учинилац дјело учинио без кривице, јер је био неурачунљив у вријеме извршења, већ се констатује и да постоји озбиљна опасност да ће учинилац учинити теже кривично дјело, те да је за отклањање те опасности потребно његово лијечење, те се изриче конкретна мјера безбједности. Ово значи да се таква кривична санкција изриче не само због учињеног противправног дјела одређеног у закону као кривично дјело у прошлости, већ и због постојања одређе-

¹⁰ Ово из разлога што се кривична одговорност сматра неопходним условом да би постојало кривично дјело (објективно-субјективни појам кривичног дјела). Међутим објективни појам кривичног дјела има изузетан значај у погледу примјене мјера безбједности. Односно, у случају неурачунљивости немамо кривичне одговорности (неопходан услов за постојање кривичног дјела) али ипак изричемо кривичну санкцију – мјеру безбједности. Дакле примјењујемо кривичну санкцију без постојања кривичног дјела. Важно је истаћи да се ово појављује као могуће и нужно. Више о томе: Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, 131.

¹¹ Закон овакав поступак назива Поступак за изрицање мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и сврстава га у четврти дио ЗКП РС (Посебни поступци).

На овом мјесту истичемо критички став у погледу систематике закона јер смо мишљења да се ради о посебном кривичном поступку (као што је то и поступак за издавање казног налога и поступак против правних лица) с обзиром да се у овом поступку рјешава кривична ствар и изриче кривична санкција. Дакле, у случају сумње да је лице било неурачунљиво у вријеме извршења кривичног дјела неопходно је то доказати у кривичном поступку и у случају да се докаже лицу се изриче мјера безбједности – кривична санкција.

Произлази да водимо кривични поступак јер имамо кривично дјело – противправно дјело, имамо учиниоца (у погледу кога може бити одсуство кривичне одговорности – основ неурачунљивост) и изричемо кривичну санкцију – мјеру безбједности. Међутим ове мјере се могу изрећи и учиниоцу који је био битно смањено урачунљив, у ком случају имамо кривично дјело (јер је код њега постојала кривица у вријеме извршења), учиниоца и изричемо кривичну санкцију.

ног релевантног ризика у односу на поновљено чињење таквог дјела у будућности.¹² Иако се ради о кривичним санкцијама оне са собом носе доста специфичности у односу на друге кривичне санкције нпр. казне јер се казна никада не смије изрећи само због специјалне превенције, док код мјера безбједности то не само да је могуће, него је и правило.¹³ У ствари, ове мјере безбједности су медицинског карактера, а сврха им је специјално – превентивна, односно спречавање учиниоца да поново врши кривична дјела.¹⁴ Сагласно томе, мјере безбједности медицинског карактера резервисане су за учиниоце кривичних дјела код којих постоје одређена стања која могу бити повод за поновно вршење кривичних дјела, али која се могу адекватним медицинским третманом отклонити или учинити безопасним. Дакле, ове кривичне санкције медицинско – психијатријског карактера се неурачунљивим лицима изричу из одређених друштвених и безбједносних разлога, а не због постојања кривице таквих учинилаца, што би иначе морало бити иманентно свакој кривичној санкцији, када би се досљедно поштовао принцип кривице. Ово у суштини и сасвим очигледно представља једну врсту парадокса, који је заснован искључиво на одређеним разлозима протективне и терапеутске природе.¹⁵

Развој поступка у случају неурачунљивости зависи од процјене јавног тужиоца у току вођења истраге. Тако у случају да јавни тужилац у истрази посумња у стање неурачунљивости код осумњиченог,¹⁶ он суду подноси приједлог¹⁷ да му се изрекне мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења (у здравственој установи или на слободи). Одмах по подношењу тужиоцевог приједлога осумњичено лице уколико нема браниоца истог му суд поставља по основу обавезне одбране. Свакако да се у овој фази поступка може појавити потреба за одређивањем притвора према осумњиченом (који је на слободи) према коме је постављен приједлог за изрицање мјера безбједности, у том случају

¹² М. Шкулић, „Неурачунљивост у кривичном праву“, *Казнено право и медицина* (међународни научни и тематски скуп), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2019, 50.

¹³ Ј. Киурски, „Настанак и историјски развој мера безбедности“, *Ревизија за криминологију и кривично право* 2-3/2011, 532.

¹⁴ С. Бркић, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2013, 263.

¹⁵ М. Шкулић, 50–51.

¹⁶ На примјер, постоје подаци да је осумњичени боловао од неког душевног обољења или током поступка испољава абнормално понашање или је кривично дјело извршено на начин да само по себи упућује на неке патолошке елементе.

¹⁷ Подразумијева се да овакав приједлог јавни тужилац подноси уз оптужницу из које би се јасно видио субјективни и објективни идентитет оптужнице, који би поред њених других елемената одредио оквире у којима би се суд кретао приликом одлучивања о приједлогу јавног тужиоца.

ако би се притвор одредио осумњичено лице се смјешта у здравствену установу, а уколико се већ налази у притвору (продужење притвора) проводи се у здравствену установу.

Оно што је потребно нагласити јесте да се о изрицању поменутих мјера безбједности увијек одлучује на главном претресу пред судом који је надлежан за суђење у првом степену. Ранг суда и састав суда зависе од тежине кривичног дјела.¹⁸ Наиме, суд мора да утврди да је то лице учинило радњу која је законом предвиђена као кривично дјело и која је противправна. Имајући у виду да у случају неурачунљивости немамо скривљену радњу не можемо ни говорити о постојању кривичног дјела,¹⁹ те зато суд доноси рјешење о изрицању мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења (у здравственој установи или на слободи). Сам по себи се намеће закључак да кључну улогу на главном претресу има вјештак психијатријске струке који је вршио вјештачење урачунљивости лица.²⁰ Његова процјена кроз налаз и мишљење се треба односити на степен душевне поремећености коју ће довести у везу са постојањем опасности да лице понови исто или теже кривично дјело. Овдје се ради о биолошко-психолошкој методи процјене урачунљивости. Биолошки моменат је оцјена душевног здравља, а психолошки утицај тог стања на понашање и поступке из којих је кривично дјело потекло, што једно са другим значи да је са овом комбинованом методом остварен принцип каузалитета, између душевног стања и дјеловања једне особе.²¹ Дакле, судско-психијатријска експертиза представља помоћно и доказно средство у поступку које садржи све активности вјештака психијатра на основу којих се даје дефинитиван налаз и мишљење, као и закључак о лицу у поступку и одговоре суду на постављена питања. Налаз и мишљење треба да садржи све податке на основу којих се формира мишљење и заузима дијагностички став. Неопходна је компарација испитиване личности и извршеног кривичног дјела, а посебно начин извршења.²²

Како је главни претрес мјесто на коме се одлучује о приједлогу јавног тужиоца, а с обзиром да кривични поступак карактерише тростран однос поред тужиоца претресу ће присуствовати и оптужено лице уколико је његово психичко стање такво да може пратити ток суђења. Уз њега се уредно појављује и бранилац који је у овом случају обавезан и

¹⁸ В. Ђурђић, *Кривично процесно право, посебни део*, Ниш 2017, 298.

¹⁹ М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Подгорица 2012, 522–523.

²⁰ При избору вјештака судска пракса би требала давати предност психијатру судске психијатрије и лекарима са дугогодишњом праксом у психијатрији.

²¹ С. Јакулић, *Форензичка психијатрија*, Београд 1999, 40.

²² Б. Крстић, *Судска психијатрија*, Ниш 1986, 147–148.

преко кога се максимално остварује право на одбрану оптуженог. Због специфичности поступка (могућност изрицања мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења) вјештак психијатријске струке који је вршио вјештачење урачунљивости оптуженог се јавља као „обавезан учесник“ на главном претресу.²³ Произлази да је тежиште доказног поступка на главном претресу у томе да суд утврди да ли је оптужени учинио кривично дјело које му се ставља на терет, да ли је дјело учинио у неурачунљивом стању, и да ли постоје потребни услови за примјену одговарајуће мјере безбједности медицинске природе. Суд при одлучивању коју ће мјеру безбједности медицинске природе изрећи, није везан за приједлог јавног тужиоца. У овом случају за утврђивање релевантног стања кривичне ствари, хтјели ми то или не, највећи значај припада свакако вјештачењу душевног здравља оптуженог.²⁴ Овдје је важно истаћи да наредбе за психијатријско вјештачење не смију имати задатке који нису у складу са законским компетенцијама вјештака, јер оцјена доказа не смије прећи у руке вјештака, нити се орган поступка, у том домену, не смије “крити” преко налаза и мишљења вјештака психијатра. Законска регулатива мора бити исправно примијењена у психијатријским вјештачењима како би извођење овог доказа имало своје законско опредјељење и оправданост, а тиме и свој значај у доношењу објективне и законите правне одлуке.²⁵

Поред ситуације да је тужилац посумњао на неурачунљивост лица у фази истраге (када подноси приједлог за њено утврђивање уз оптужницу) постоји и ситуација да тужилац посумња на ову околност на самом главном претресу када долази до измјене подигнуте оптужнице – подношењем приједлога за изрицање мјере безбједности.

4. ОДЛУКЕ СУДА У ПОГЛЕДУ ПРИЈЕДЛОГА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА

Ако се по проведеном доказном поступку на главном претресу утврди да је учињено кривично дјело, али да је у вријеме извршења кривичног дјела лице било неурачунљиво суд ће донијети рјешење којим ће оптуженом изрећи мјеру безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи или на слободи. Да ли ће

²³ Вјештак је иначе неко ко се у кривичном поступку третира као треће лице, односно неко преко кога главни процесни субјект предузима радњу доказивања (процесну радњу) као своју. Дакле главни процесни субјекти позивају вјештака у поступак.

²⁴ Д. Димитријевић, М. Стефановић-Златић, Ђ. Лазин, *Кривично процесно право*, Београд 1999, 330.

²⁵ З. Ђирић, „Психијатар као стручни саветник у кривичним поступцима“, *Зборник радова центра за едукацију судија и тужилаца РС*, Добој 2022, 295.

се изрећи мјера безбједности лијечења у здравственој установи или на слободи зависи у првом реду од опасности за околину, у смислу опасности поновног вршења кривичног дјела, односно да ли је опасност таква да се не може психијатријским лијечењем на слободи отклонити.²⁶ Окончање главног претреса овом врстом судске одлуке прописује Закон о кривичном поступку Републике Српске (члан 383б. став 1), док закони о кривичном поступку Федерације БиХ, Брчко Дистрикта БиХ, те на нивоу државе БиХ прописују доношење пресуде да је лице учинило дјело у стању неурачунљивости, а уз пресуду се доноси посебно рјешење о принудном смјештају у здравствену установу.

Међутим, у случају да је након спроведеног доказног поступка суд утврдио да је оптужени починио кривично дјело у стању битно смањене урачунљивости донијеће осуђујућу пресуду којом изриче казну и мјеру безбједности. Овакво одлучивање судова у Босни и Херцеговини је јединствено. Дакле, битно смањена урачунљивост је околност која производи осуђујућу пресуду којом изричемо казну која у овом случају има секундаран значај и мјеру безбједности која има примаран значај. Разлика је јасна у правцу тога да се неурачунљивом учиниоцу кривичног дјела не може изрећи казна, њему се мјера безбједности изриче самостално, док се учиниоцу који је извршио кривично дјело у стању битно смањене урачунљивости ова мјера изриче уз казну.²⁷ Из овога можемо извести закључак да је потпуно исправно имати двије врсте судске одлуке (као што је случај у законодавству Републике Српске), зависно да ли се доказала неурачунљивост или битно смањена урачунљивост оптуженог на главном претресу. Како смо већ рекли неурачунљивост искључује кривичну одговорност за учињено кривично дјело, док битно смањена урачунљивост не искључује кривичну одговорност,²⁸ односно она је присутна као и код урачунљивости.

²⁶ Мјера безбједности обавезно психијатријско лијечење и чување у здравственој установи је без временског ограничења с тим да сваке године суд одлучује да ли је лијечење и чување и даље потребно (члан 74. став 2. Кривични законик РС). Неограниченост трајања се намеће као логично рјешење из разлога што је немогуће предвидјети потребно вријеме за које се може очекивати поправљање психичког здравља лица у смислу да он више не буде опасан за околину.

С друге стране, мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења на слободи има временско ограничење. Тако ова мјера не може трајати дуже од три године, с тим да суд сваке године поново одлучује да ли је лијечење на слободи и даље потребно (члан 20. став 4. Закон о измјенама и допунама кривичног законика РС).

²⁷ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, 442.

²⁸ Кривични законик РС на пољу кажњавања прави јасну разлику између лица која су учинила кривично дјело у стању битно смањене урачунљивости. Тако лице које је у овом “стању урачунљивости” учинило кривично дјело може се блаже казнити ако су стања која су карактеристична за неурачунљивост била присутна у вријеме извршења

Summa summarum: судови у Републици Српској могу изрећи три одлуке по окончању разматрања приједлога јавног тужиоца за изрицање мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи или на слободи у случају сумње да је дјело извршено у стању неурачунљивости и то:

1. *Рјешење о изрицању мјере безбједности*²⁹ као врсте кривичне санкције за дјела учињена у стању неурачунљивости када је доказана неурачунљивост оптуженог у вријеме извршења кривичног дјела ;
2. *Рјешење о обустави поступка за изрицање ове мјере* када се утврди да је оптужено лице било урачунљиво или битно смањено урачунљиво у вријеме извршења кривичног дјела;³⁰
3. *Пресуду којом се оптужба одбија или ослобађајућу пресуду* када су испуњени законски услови за доношење ове врсте судске одлуке.

Судови у Федерацији БиХ, Брчко Дистрикту БиХ и на нивоу БиХ уколико на главном претресу који се води по оптужници у којој је постављен приједлог тужиоца да је оптужени учинио кривично дјело у стању неурачунљивости, одлуче да је оптужени био неурачунљив у вријеме извршења кривичног дјела, доносе пресуду којом се утврђује да је оптужени учинио противправно дјело у стању неурачунљивости, те да због тога треба да му се одреди привремени принудни смјештај у здравственој установи.³¹ На пољу кривичног процесног законодавства у БиХ видљиво је различито правно гледање на институт неурачунљивости доведен у везу са врстом судске одлуке. Док се на простору Републике Српске измјенама Закона о кривичном поступку из 2017. године,³² институт неурачунљивости при изрицању судских одлука јасно

дјела али не у толикој мјери да лице није могло расуђивати и одлучивати. С друге стране лице које је учинило кривично дјело у стању битно смањене урачунљивости, а у такво стање се довело скривљеном неурачунљивошћу не може уживати ову факултативну могућност ублажавања казне (члан 31. став 1. и 2. КЗРС).

²⁹ У рјешењу којим изриче мјеру безбједности одлучује и о имовинскоправном захтјеву (члан 383б. став 6. ЗКП РС). По стицању правноснажности, рјешење којим је изречена мјера безбједности доставља се суду који је надлежан да одлучи о лишењу пословне способности, о чему се обавјештава и орган старатељства (члан 383ђ. ЗКП РС).

³⁰ Након објављивања рјешења о обустављању поступка за примјену мјере безбједности, тужилац може дати усмену изјаву да се одриче права на жалбу и поднијети оптужницу за исто кривично дјело. Главни претрес ће се одржати пред истим вијећем или судијом појединцем с тим да раније изведени докази се неће изводити поново, изузев ако суд не одлучи другачије (383в. ЗКП РС).

³¹ М. Симовић, В. Симовић, М. Говедарица, *Кривично процесно право II*, Источно Сарајево 2021, 250.

³² Закон о измјенама Закона о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 91/17.

одваја од института битно смањене урачунљивости и урачунљивости, на остаку простора БиХ и даље се код института неурачунљивости пресуда јавља као једина судска одлука.

5. ОБУСТАВА ПРИМЈЕНЕ И ИЗМЈЕНА ИЗРЕЧЕНЕ МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ

Као што смо већ истакли при изрицању мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи не одређује се временско трајање мјере из разлога што је немогуће предвидјети потребно вријеме за које се може очекивати поправљање психичког здравља лица у смислу да он више не буде опасан за околину. Но, свакако да се ради о мјери која може дати позитиван ефекат у неком временском периоду и да је сасвим оправдано провјеравање успјеха медицинског третмана према овим лицима како би се створила слика њиховог психичког здравља и како бисмо могли у складу са принципом сразмјерности реаговати у датом случају. Из тог разлога законодавац прописује обавезу суда да сваких девет мјесеци³³ испитује да ли постоји даља потреба за лијечењем и чувањем лица у здравственој установи. Иницијативу по истеку девет мјесеци поред суда може упутити и установа у којој се лице чува и лијечи, орган старатељства као и само лице. Тужилац се такође изјашњава у погледу ове иницијативе. Суд може рјешењем одбити приједлог у ком случају поновни приједлог не би могао бити поднијет прије истека шест мјесеци од правноснажности рјешења којим је ранији приједлог одбијен. Уколико се приједлог прихвати од стране суда а након прибављеног мишљења љекара може се мјера обавезног чувања и лијечења у установи замијенити мјером обавезног лијечења на слободи (члан 383е. став 1–3 ЗКП РС). Ако је мјера обавезног чувања и лијечења у здравственој установи изречена у осуђујућој пресуди лицу које је починило дјело у стању битно смањене урачунљивости, у том случају, ако је провео мање времена него што му је изречена казна затвора, рјешењем се одлучује да ли ће се упутити на издржавање остатка казне или ће се пустити на условни отпуст у ком случају му може ранија мјера безбједности бити замијењена мјером обавезног психијатријског лијечења на слободи (члан 383е. став 4–5 ЗКП РС).

Такође мјера обавезног психијатријског лијечења на слободи се може замијенити мјером обавезног психијатријског лијечења у здравственој установи у случају да се лице није подвргло лијечењу или га је самовољно напустило или је и поред лијечења по мишљењу љекара (вјештака) лице

³³ На овом мјесту указујемо на раскорак у два закона (КЗ РС И ЗКП РС) у погледу обавезе суда да испита потребу за даљим лијечењем и чувањем у здравственој установи. Дакле, КЗ РС ту обавезу прописује сваке године док ЗКП РС сваких девет мјесеци.

постало опасно по околину. У погледу замијене мјере одржава се рочиште на коме је обавезно присуство тужиоца, браниоца и лица коме је мјера изречена ако му психичко стање то дозвољава као и присуство љекара вјештака који је обавио психијатријски преглед лица (члан 383ж. ЗКП РС).

6. ПРОВОЂЕЊЕ МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ ОБАВЕЗНОГ ПСИХИЈАТРИЈСКОГ ЛИЈЕЧЕЊА У ЗДРАВСТВЕНОЈ УСТАНОВИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

И поред различитости у врсти судске одлуке на пољу кривичног процесног права у БиХ, која се изриче када је у доказном поступку утврђено да је лице починило кривично дјело у стању неурачунљивости, постоји јединствена здравствена установа за цијелу територију Босне и Херцеговине у којој се према свим лицима у погледу којих је доказана неурачунљивост у вријеме извршења кривичног дјела, извршава кривична санкција – мјера безбједности обавезног психијатријског чувања и лијечења.

Од 5. децембра 2016. године стављена је у функцију установа Завод за форензичку психијатрију – Соколац у коју се смјештају сва лица којима је изречена ова мјера од стране свих судова у БиХ. Закључно са 31.12.2016. године ова мјера се извршавала према 136 форензичких затвореника (смјештајни капацитет је двјесто мјеста из чега произлази оправданост постојања установе оваквог типа). У периодима након 2016. године вршено је сукцесивно премјештање лица из других медицинских установа у БиХ према којима је била изречена мјера обавезног психијатријског чувања и лијечења у здравственој установи. На овај начин БиХ је извршила обавезу према Европском суду за људска права у Стразбуру³⁴ на шта је као држава чланица Вијећа Европе (од 2002. године) била обавезна. Отварањем форензичког завода удовољило се здравственим потребама лица са менталним поремећајима за које је донесена одговарајућа судска одлука на начин да се њихово чување и лијечење не проводи у затворским установама него се то врши у здравственој установи посебног типа.

Формирање специјалног форензичко психијатријског завода представља најбоље рјешење у провођењу мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења у установи. Завод омогућава провођење јединствене терапијске доктрине на нивоу државе и пружа увид у стање форензичке популације.³⁵

³⁴ Одлука у предмету Ф. Хацић из 2005. године и у предмету Хацић и Суљић против БиХ из 2011. године по којима је БиХ била обавезна да оснује посебну медицинску установу за смјештај таквих лица.

³⁵ Р. Ковачевић, П. Гуњевић, „Мере безбедности медицинског карактера у БиХ – психијатријски аспект“, *Казнено право и медицина* (међународни научни и тематски скуп), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2019, 125.

7. ЗАКЉУЧАК

Кривични законик Републике Српске прописује десет мјера безбједности³⁶ као кривичне санкције које се могу изрећи након спроведеног кривичног поступка. Међу њима изузетно важно мјесто имају мјере безбједности обавезног психијатријског чувања и лијечења у здравственој установи или на слободи. Као кривичне санкције изричу се након што је у доказном поступку на главном претресу утврђено да је лице учинило противправно дјело у стању неурачунљивости. Иако недостаје субјективна компонента која се поред објективне захтијева да би се нека радња окарактерисала као кривично дјело, посве је јасно да је потребно и нужно да друштво преко судова реагује у погледу лица која су ушла у поље кривичног права, а ради се о лицима са менталним поремећајима.

Кривична процесна законодавства БиХ различито прописују врсту судске одлуке којом се изричу поменуте мјере безбједности. На законодавном простору Републике Српске мјере се изричу у форми рјешења када се докаже да је лице било неурачунљиво у вријеме извршења дјела, док на остатку законодавног простора БиХ у случају доказане неурачунљивости изриче се пресуда којом се утврђује да је оптужено лице учинило противправно дјело у стању неурачунљивости, а потом се доноси посебно рјешење којим се одређује привремени принудни смјештај у здравствену установу у трајању од шест мјесеци.

Поред различитости у врсти одлуке, сва лица у БиХ којима су у кривичном поступку изречене мјере безбједности смјештају се у Завод за форензичку психијатрију – Соколац и то је једина установа овог типа на територији Босне и Херцеговине. Завод овог типа обезбјеђује адекватан психијатријски третман за ова лица у БиХ што је у складу са Европском конвенцијом о људским правима и основним слободама.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Бабић, Милош, Марковић, Иванка, *Кривично право, општи дио*, Бања Лука 2009;
2. Бркић, Снежана, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2013;
3. Димитријевић, Драгољуб, Стефановић-Златић, Милица, Лазин, Ђорђе, *Кривично процесно право*, Београд 1999;
4. Ђурђић, Војислав, *Кривично процесно право, посебни део*, Ниш 2017;
5. Јевтић, Душан, *Судска психијатрија*, Београд 1951;

³⁶ Закон о измјенама и допунама Кривичног законика Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 15/2021.

6. Јакулић, Слободан, *Форензичка психијатрија*, Београд 1999;
7. Киурски, Јасмина, „Настанак и историјски развој мера безбедности“, *Ревија за криминологију и кривично право* 2-3/2011;
8. Крстић, Божидар, *Судска психијатрија*, Ниш 1986;
9. Ковачевић, Ратко, Гуњевић, Перса, „Мере безбедности медицинског карактера у БиХ – психијатријски аспект“, *Казнено право и медицина* (међународни научни и тематски скуп), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2019;
10. Стојановић, Зоран, *Кривично право, општи део*, Београд 2003;
11. Срзентић, Никола, Стајић, Александар, Лазаревић, Љубиша, *Кривично право СФРЈ*, Београд 1990;
12. Симовић, Миодраг, Симовић, Владимир, Говедарица, Младенка, *Кривично процесно право II*, Источно Сарајево 2021;
13. Тирић, Зоран, „Психијатар као стручни саветник у кривичним поступцима“, *Зборник радова центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске*, Добој 2022;
14. Horvatić, Željko, *Rječnik kaznenog prava*, Zagreb 2001;
15. Шкулић, Милан, „Неурачунљивост у кривичном праву“, *Казнено право и медицина* (међународни научни и тематски скуп), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2019;
16. Шкулић, Милан, *Кривично процесно право*, Подгорица 2012.

Правни прописи

1. Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 53/12, 91/17, 66/18, 15/21;
2. Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 64/17, 104/18, 15/21, 89/21;
3. Закон о кривичном поступку БиХ, *Службени гласник БиХ*, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 12/09, 16/09, 93/09, 65/18;
4. Закон о кривичном поступку Федерације БиХ, *Службене новине ФБиХ*, бр. 35/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14, 74/20;
5. Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикт БиХ, *Службени гласник БД БиХ*, бр. 34/13, 27/14, 3/19.

Associate Professor Mladenka Govedarica, LL.D.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

PROCEDURE FOR IMPOSING SECURITY MEASURES OF MANDATORY PSYCHIATRIC TREATMENT IN THE CRIMINAL PROCEDURE OF THE REPUBLIKA SRPSKA

Summary

The Criminal Code of the Republika Srpska from 2017 prescribes nine security measures as criminal sanctions that can be imposed after the conducted criminal procedure. Among them, security measures of obligatory psychiatric care and treatment in a health institution or at large have an extremely important place. Criminal sanctions are imposed after it has been established in the evidentiary procedure at the main trial that the person committed an illegal act in a state of insanity. Although there is a lack of a subjective component which, in addition to the objective one, requires that an action be characterized as a criminal offense, it is quite clear that it is necessary and necessary for society to react through the courts to persons who have entered the field of criminal law disorders. The criminal procedure legislation of BiH differently prescribes the type of court decision which imposes the said security measures. In the legislation of the Republika Srpska, these measures are imposed in the form of a decision when it is proven that the person was insane at the time of the crime (without time limit, with justification being examined every nine months), while in the rest of the BiH legislation in case of proven insanity a verdict is pronounced establishing that the accused has committed an illegal act in a state of insanity, and then a special decision is issued ordering temporary involuntary placement in a health institution for a period of six months. In addition to differences in the type of decision, all persons in BiH who were sentenced to security measures are placed in the Institute for Forensic Psychiatry - Sokolac and it is the only institution of this type in the territory of BiH. The institution of this type provides adequate psychiatric treatment for these persons in BiH, which is in line with the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: *Criminal act; Offender, Proceedings, Criminal liability, Insanity.*